

Hemşirelik Öğrencilerindeki Koronavirüs Korkusunun Öğrenme ve Ders Çalışma Yaklaşımlarına Etkisinin İncelenmesi: Tanımlayıcı Bir Araştırma

Investigation of the Effect of Fear of Coronavirus in Nursing Students on Learning and Study Approaches: A Descriptive Research

Özlem BİLİK^a, Eda Ayten KANKAYA^a, Aylin DURMAZ EDEER^a

^aDokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği ABD, İzmir Türkiye

Bu çalışma, 4. Uluslararası 12. Ulusal Türk Cerrahi ve Ameliyathane Hemşireliği Kongresi'nde (13-16 Ocak 2022, Antalya) poster olarak sunulmuştur.

ÖZET Amaç: Bu araştırmanın amacı; hemşirelik öğrencilerindeki koronavirüs korkusunun, öğrenme ve ders çalışma yaklaşımlarına etkisini incelemektir. **Gereç ve Yöntemler:** Kantitatif ve kalitatif boyutları olan tanımlayıcı ve kesitsel tipteki bu araştırma, Türkiye’de bir üniversitenin hemşirelik fakültesinde 2020-2021 eğitim-öğretim yılı güz yarıyılında öğrenim gören gönüllü 287 öğrenciyle yürütüldü. Kantitatif veriler, “hemşirelik öğrencileri bilgi formu”, “COVID-19 Korkusu Ölçeği” ve “Öğrenme ve Ders Çalışma Yaklaşımları Envanteri” ile toplandı. Kalitatif veriler için açık uçlu sorular soruldu, verilerin tümevarımsal içerik analizi yapıldı, ana temalar ve alt temalar oluşturuldu. **Bulgular:** Katılımcıların yaş ortalaması 21,20±3,13 yıl olup, %69,33’ü (n=199) kadındı. COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalaması 17,82±6,52 olup, kadın öğrencilerin puan ortalamaları daha yüksektir. Öğrencilerin %94,42’si öğrenme süreçlerinin; %91,3’ü ders çalışma durumlarının etkilendiğini; %71,4’ü öğrenme gereksinimlerinin karşılanmadığını düşünmektedir. Öğrencilerin koronavirüs hastalığı-2019 korkusu ile stratejik yaklaşım puanı arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Araştırmanın kalitatif temaları ise uzaktan eğitimde hemşirelik öğrencisi olmak; klinik uygulamadan uzak kalmak ve koronavirüs kâbusu olarak belirlenmiştir. **Sonuç:** Bu çalışmada, hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs korku düzeyinin yüksek olduğu saptanmıştır. Klinik uygulamaya ara verilmesi hemşirelik eğitimi, öğrencilerin ders çalışma ve öğrenme durumlarını olumsuz etkilemiştir. Var olan eğitim müfredatının ve mezun hemşire oryantasyon programlarının pandeminin getirdiği eksiklikleri kapatacak şekilde kapsayıcı olması önerilmektedir.

ABSTRACT Objective: To examine the effect of coronaphobia on learning and study approaches in nursing students. **Material and Methods:** This descriptive and cross-sectional study with quantitative and qualitative dimensions was conducted with 287 volunteer nursing students in Türkiye in the fall semester of 2020-2021. Quantitative data were collected with “nursing students information form”, “COVID-19 Fear Scale” and “Learning and Studying Approaches Inventory”. For qualitative data, open-ended questions were asked and inductive content analysis of the data was made, and main themes and sub-themes were created. **Results:** The mean age was 21.20±3.13 years, and 69.33% were women (n=199). The mean score of the fear of COVID-19 scale was 17.82±6.52, and the mean score of female students was higher. 94.42% of the students stated that their learning processes; 91.3% of them said that their study status was affected; 71.4% think that their learning needs are not met. It was determined that there was a low-level positive and significant relationship between the students' fear of coronavirus disease-2019 and their strategic approach score. The qualitative themes of the research were being a nursing student in distance education; Staying away from clinical practice and coronavirus has been determined as a nightmare. **Conclusion:** It was determined that the level of chorophobia of nursing students was high. Suspension of clinical practice negatively affected nursing education, study and learning. It is recommended that the existing education curriculum and graduate nurse orientation programs should be inclusive in a way that makes up for the shortcomings brought about by the pandemic.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik eğitimi; hemşirelik öğrencileri; COVID-19; korku; öğrenme

Keywords: Nursing education; nursing students; COVID-19; fear; learning

Koronavirüs hastalığı-2019 [coronavirus disease-2019 (COVID-19)] pandemisi, tüm dünyada insanların yaşamını büyük ölçüde etkilemiştir. Bir-

çok insan özellikle kronik hastalığı bulunanlar ve yaşlılar hastalık sürecini ağır yaşamış ve çoğunlukla da mortaliteyle sonuçlanmıştır. Bu durum insanlarda

Correspondence: Eda Ayten KANKAYA

Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği ABD, İzmir, Türkiye

E-mail: edayten@gmail.com

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences.

Received: 20 Apr 2022

Received in revised form: 13 Jun 2022

Accepted: 22 Jun 2022

Available online: 29 Jun 2022

2146-8893 / Copyright © 2022 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

büyük korku yaratmıştır.^{1,2} Günümüzde virüsün insanlar üzerindeki psikolojik, sosyal, politik ve ekonomik etkileri sürmektedir.³ Pandemide yaşananlar ve toplumun sürekli bu bilgilere maruziyeti anksiyete ve korku düzeyini artırmaktadır. Virüse maruz kalmasalar bile pandemi süreci bireylerin günlük yaşamlarını ciddi anlamda etkileyerek alışkanlıklarını değiştirmiş veya ortadan kaldırmıştır. Bu değişimlerin sürekliliği bireylerde anksiyete ve fobik tepkileri oluşturmuştur. Bu durum, toplumun ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir.⁴ En önemli etkilerinden biri de virüse yakalanma korkusu şeklinde kendini göstermiştir. COVID-19 yayılım hızı ve yüksek mortalitenin yarattığı stres ve korku, üniversite öğrencilerinin de psikososyal sağlığını olumsuz etkilemiştir. Bir çalışmada (n=7.143) anksiyete düzeyinin öğrencilerin %0,9'unda şiddetli, %2,7'sinde orta, %21,3'ünde hafif olduğu; COVID-19 ile enfekte yakınlarla sahip olmanın anksiyeteyi artıran risk faktörü olduğu saptanmıştır.⁵ Diğer çalışmalarda da hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 nedeniyle yüksek düzeyde korku ve kaygı yaşadıkları belirlenmiştir.⁶⁻⁸ Özellikle klinik uygulamadaki hemşirelik son sınıf öğrencileri yüksek düzeyde kaygı yaşamaktadır.⁹

COVID-19 vaka sayılarının ve ölümlerin giderek artması, öğrencilerin öğrenmelerini olumsuz etkileyerek ders çalışma yaklaşımlarını değiştirmiştir. Bu dönemde öğrenciler eğitim faaliyetlerini uzaktan eğitimle sürdürmek durumunda kalmışlardır. Üniversite eğitimi uygulamalı olan hemşirelik öğrencilerinin bu durumdan etkilendiği bildirilmiştir.¹⁰ Yüz yüze eğitimden uzaktan eğitime geçilmesi, eğiticiler ve öğrenciler için altyapı, dijital okuryazarlık veya teknik problemler gibi güçlükler yaratmıştır.¹¹ Teorik dersleri uzaktan öğrenmenin ve klinik uygulama yapamamanın yarattığı stres, hemşirelik öğrencilerinin memnuniyetlerini ve akademik performanslarını olumsuz etkilemiştir.¹² Literatürde hemşirelik öğrencilerindeki koronavirüs korkusunun, öğrencilerin öğrenme sürecini ve ders çalışma yaklaşımlarını ne derece etkilediğine ilişkin bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu gereksinim doğrultusunda araştırma gerçekleştirilmiştir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ARAŞTIRMANIN AMACI VE SORULARI

Hemşirelik öğrencilerindeki koronavirüs korkusunun öğrenme ve ders çalışma yaklaşımlarına etkisini incelemek amacıyla aşağıdaki kalitatif ve kantitatif araştırma soruları oluşturulmuştur.

ARAŞTIRMANIN SORULARI

Kantitatif Aşamaya İlişkin:

Hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs korku düzeyi nedir?

Öğrencilerin sosyodemografik değişkenlerine göre koronavirüs korku düzeyi puan ortalamaları arasında fark var mıdır?

Öğrencilerin Öğrenme ve Ders Çalışma Yaklaşımları Envanteri puan ortalamaları nedir?

Öğrencilerin koronavirüs korku düzeyi ile öğrenme ve ders yaklaşımları arasında bir ilişki var mıdır?

Kalitatif Aşamaya İlişkin:

COVID-19 sürecinde kendinizi nasıl hissettiğinizi açıklayabilir misiniz?

COVID-19 sürecinde hemşirelik eğitimi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

COVID-19 sürecinde klinik uygulama yapılması ile ilgili düşüncelerinizi açıklayabilir misiniz?

ARAŞTIRMANIN TÜRÜ, YERİ, ÖRNEKLEMİ

Bu araştırma; tanımlayıcı (korelasyonel), analitik (kesitsel) ve nitel tiptedir. Çalışma, bir üniversitenin hemşirelik fakültesinde 2020-2021 eğitim-öğretim yılı güz yarıyılında öğrenim gören hemşirelik öğrencileriyle yürütülmüştür. Bu süreçte uzaktan eğitim uygulanarak klinik uygulamaya ara verilmiştir. Fakültede 2020-2021 yılı güz yarıyılında 1. sınıfta 252, 2. sınıfta 256, 3. sınıfta 279 ve 4. sınıfta 253 öğrenci (n=1.040) bulunmaktadır. Çalışmada evrenin tamamına ulaşmak hedeflenmiş ancak her bir sınıftan gönüllü toplam 287 öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır. Fakülteye kaydını yaptırıp sonradan kayıt donduranlar (n=12) araştırma kapsamı dışındadır. Birinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin henüz klinik uygulama deneyimleri bulunmamaktadır.

ARAŞTIRMA VERİLERİNİN TOPLANMASI

Araştırmanın yapılabilmesi için Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bilimsel Araştırma Platformundan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesinden ve Dokuz Eylül Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik Kurulundan (tarih: 1 Şubat 2021, no: 2021/03-13) izin alınmıştır. Çalışma Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yürütülmüştür. Veriler, Eylül 2020-Mart 2021 tarihlerinde internet üzerinden Google Forms aracılığıyla "Hemşirelik öğrencileri bilgi formu", "COVID-19 Korkusu Ölçeği" ve "Öğrenme ve Ders Çalışma Yaklaşımları Envanteri" kullanılarak toplanmıştır (https://docs.google.com/forms/d/1pRngsCuzh4ZupOOXIGBIU_ZcoYVWawp02ITSmRPnpMw/edit). Katılımcı onamları Google Forms ile ilk girişte alınmıştır.

Hemşirelik Öğrencileri Bilgi Formu

Araştırmacıların hazırladığı bilgi formunun 1. bölümü, sosyodemografik bilgiler, internet erişimine ulaşma durumu, pandemi sürecinde yakınlarında COVID-19 hastalık sürecine ilişkin deneyimlerle ilgili sorulardan oluştu. İkinci bölümde; araştırmanın kalitatif verilerine yönelik pandemi sürecinde hemşirelik eğitiminin, öğrencilerin öğrenme ve ders çalışmalarının nasıl etkilendiğini ve neler hissettiklerini değerlendiren açık uçlu 3 soru soruldu.

COVID-19 Korkusu Ölçeği

COVID-19 Korkusu Ölçeği'ni bireylerdeki koronavirüse karşı gelişebilen korku düzeyini belirlemek amacıyla Ahorsu ve ark. geliştirmiştir.¹³ Ölçeğin özgün formu toplam 7 ifade içermekte, tek boyuttan oluşmakta ve ters madde bulunmamaktadır. Ölçüm aracının faktör yükleri (0,66 ile 0,74), düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu (0,47 ila 0,56), iç tutarlılığı ve test-tekrar test güvenilirliği ($\alpha=0,82$ ve sınıf içi korelasyon katsayısı=0,72) kabul edilebilir bulunmuştur. Öz değerlendirme sağlayan 5'li Likert tipi ölçeğin maddeleri; "Kesinlikle katılmıyorum: 1" ile "Kesinlikle katılıyorum: 5" arasında değerlendirilmektedir.

Ülkemizdeki 75 ilden 18-65 yaş arasındaki 1.304 katılımcıyla gerçekleştirilen uyarılma çalışmasında Satici ve ark. ölçeğin güvenilirliğini değerlendirerek Cronbach alfa ($\alpha=0,847$), McDonald's

omega ($\omega=0,849$), Guttman'ın lambda ($\lambda=0,844$) ve bileşik güvenilirliğin ($CR=0,842$) tatmin edici olduğunu ve Türkçe versiyonunun güçlü psikometrik özelliklerinin olduğunu saptamışlardır. Ölçekten 7-35 arası puan alınmaktadır. Yüksek puan koronavirüs korkusunun "yüksek" olduğunu göstermektedir.¹⁴ Ölçeğin bu çalışmadaki Cronbach alfa değeri ($\alpha=0,88$) olarak hesaplanmıştır.

Öğrenme ve Ders Çalışma Yaklaşımları Envanteri

Öğrenme ve Ders Çalışma Yaklaşımları Envanteri-Kısa Formu'nu Hounsell ve ark. öğrenme ve ders çalışma yaklaşımlarını değerlendirmek amacıyla hazırlamıştır. Yüzeysel öğrenme (4 madde), derinlemesine öğrenme (6 madde), çalışmayı izleme (4 madde), çaba yönetimi (2 madde) ve düzenli çalışma (2 madde) olmak üzere toplam 5 alt ölçek ve 18 maddeden oluşan Öğrenme ve Ders Çalışma Yaklaşımları Envanteri'ni ülkemize Topkaya ve ark. uyarlamış, tüm maddelere ait faktör yük değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu belirlemiştirler.^{15,16}

Ölçüm aracının alt ölçeklerinin faktör yüklerinin sırasıyla yüzeysel öğrenme için 0,37-0,63, derinlemesine öğrenme için 0,51-0,65, çalışmayı izleme için 0,51-0,54, çaba yönetimi için 0,27-0,42 ve düzenli çalışma için 0,72-0,82 arasında değiştiği belirlenmiştir. Envanterin maddelerinin genel olarak faktör yükleri 0,27-0,82 arasındadır. Envanteri yanıtlayan bireyler her bir maddeye katılma düzeylerini "(1) Hiç uygun değil" ile "(5) Tamamen uygun" arasında değişen 5'li dereceleme ölçeği üzerinde işaretlemektedirler. Çalışmayı izleme alt ölçeği derinlemesine yaklaşımla ilişkilidir. Çaba yönetimi ve düzenli çalışma alt ölçekleri stratejik yaklaşımı temsil etmektedir. Yüzeysel yaklaşım, yüzeysel öğrenme alt ölçeğine ait 4 maddeden oluşmaktadır. Her bir öğrenme yaklaşımından alınan yüksek puan, bireyin o öğrenme yaklaşımını kullanmayı daha çok tercih ettiğini, düşük puan ise daha az tercih ettiğini göstermektedir. En düşük ve en yüksek puanlar sırasıyla derinlemesine yaklaşım için 10 ve 50; stratejik ve yüzeysel yaklaşımlar için 4 ve 20'dir. Bireyler 3 öğrenme yaklaşımının hangisinden en yüksek puan almışlarsa, söz konusu öğrenme yaklaşımını daha çok benimsedikleri sonucuna ulaşılmaktadır.¹⁵

ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

Araştırmanın nicel verileri SPSS 25.0 (IBM SPSS, Statistics 25.0, ABD) istatistik programında değerlendirildi. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma), bağımsız gruplarda 2 ortalama arasındaki farkın önemlilik testi (t-testi ve Mann-Whitney U), tek yönlü varyans analizi, Kruskal-Wallis testi ve korelasyon analizi kullanıldı. Verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı Kolmogorov-Smirnov testiyle değerlendirildi. Nitel verilerin değerlendirilmesinde öğrencilerin koronavirüs sürecinde kendini nasıl hissettiğine, hemşirelik eğitimi ile ilgili düşüncelerine ve klinik uygulama yapılmaması ile ilgili düşüncelerine ilişkin yazılı ifadelerinin içerik analizi yapılarak temalar belirlendi. Bulguları sunarken ifadelerin sonuna parantez içinde öğrencinin sınıfı rakam ile cinsiyeti K ve E olarak belirtildi.

BULGULAR

1. ARAŞTIRMANIN KANTİTATİF VERİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Yaş ortalaması $21,20 \pm 3,13$ olup, %69,33'ü (n=199) kadın, %40,8'i (n=117) 4. sınıfta olan öğrencilerin (n=287); %42,5'i (n=122) çoğunlukla il merkezinde yaşadıklarını, %42,5'i (n=122) internete çoğu zaman ulaştıklarını bildirmişlerdir. COVID-19 Korkusu Ölçeği puan ortalaması $17,82 \pm 6,52$ olup, ilgili değişkenler incelendiğinde öğrencilerin %69,55'inin (n=220) yakınlarında COVID-19 tanısı/şüphesi olduğu; %14,09'unun (n=31) COVID-19 nedeniyle yakınlarını kaybettikleri saptanmıştır (Tablo 1).

Öğrencilerin sosyodemografik ve belirlenmiş değişkenlere göre koronavirüs korku puanları cinsiyete göre farklı olup ($t=3,08$; $p=0,002$), kadın öğrencilerin puan ortalamaları daha yüksektir. Öğrencilerin sınıfına, yaşadıkları yere, internete erişmelerine, yakınlarında COVID-19 tanısı/şüphesi olmasına ve yakınına kaybetme durumuna göre koronavirüs korku puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. COVID-19 nedeniyle öğrenmelerinin ve ders çalışmalarının etkilendiğini düşünen öğrencilerin puan ortalamaları, etkilendiğini düşünenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir ($U=-2,67$; $p=0,007$; $U=-2,46$; $p=0,014$) (Tablo 1).

Öğrencilerin %94,42'si öğrenme süreçlerinin; %91,3'ü ders çalışma durumlarının etkilendiğini; %71,4'ü öğrenme gereksinimlerinin karşılanmadığını düşünmektedir. Öğrenme ve Ders Çalışma Yaklaşımları Envanteri alt boyutlarının puan ortalamaları yüzeysel öğrenme $9,41 \pm 3,01$; derinlemesine öğrenme $40,63 \pm 5,14$; çalışmayı izleme $16,34 \pm 2,39$; çaba yönetimi $7,62 \pm 1,47$; düzenli çalışma $6,59 \pm 2,05$ 'tir. Öğrencilerin COVID-19 korkusu ile yüzeysel ve derinlemesine yaklaşım puanları arasında anlamlı ilişki bulunmadığı; stratejik yaklaşım puanı arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır (Tablo 2).

2. ARAŞTIRMANIN KALİTATİF VERİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Hemşirelik öğrencilerinin verdikleri yanıtlara göre belirlenen ana tema ve alt temalar Tablo 3'te yer almaktadır.

1. Ana Tema: Hemşirelik Eğitimi:

Fiziksel olarak Uzak Sanal Olarak Yakın

Öğrenciler pandemi sürecinde hemşirelik eğitimlerinin hem teorik hem de uygulama boyutu ile olumsuz etkilendiğini belirttiler. Teorik dersler açısından uzaktan eğitim sürecinden verim alamadıklarını, öğrenme zorluğu yaşadıklarını ve bilginin kalıcı olmadığını açıkladılar. Öğrenciler yüz yüze eğitimde belirli bir düzen olduğunu ve ev ortamında dersleri takip etmenin kendileri için zor olduğunu, öğrenmelerinin ve ders çalışma isteklerinin azaldığını, ayrıca öğrenme hedeflerine ulaşamadıklarını ifade ettiler.

1.1. Tema: Uzaktan eğitime yönelik olumsuz deneyimler

"Hocalarımız online olarak bize eğitim verebilmek için ellerinden geleni yaptılar; tüm imkanlarını kullandılar fakat yüz yüze eğitimin anlaşılabilirliği daha fazlaydı". (2, K)

"Uzaktan eğitimden hiç verim alamadım, çok az şey biliyorum ve ders çalışma isteğim çok azaldı...". (3, E)

"Dersler, motivasyon ve öğrenme açısından kötü etkilendik. Odaklanamıyorum". (1, E)

"... Bir anda yüz yüze eğitime ara verilmesi okul disiplinini yarıda kesti... (2, K) Öğrenciler boş vermişlik içine girdi. Öğrenme hedeflerine ulaşamadığını düşünüyorum".

TABLO 1: Öğrencilerin sosyodemografik ve belirlenmiş değişkenlere göre COVID-19 Korkusu Ölçeği puanlarının incelenmesi (n=287).

Değişkenler	n (%)	$\bar{X}\pm SS$	Test değeri	p değeri
Cinsiyet				
Kadın	199 (69,33)	18,43±6,11	t=3,08	0,002**
Erkek	88 (30,67)	15,78±6,98		
Sınıf				
1. sınıf	77 (26,8)	17,91±6,34	F=0,95	0,43
2. sınıf	54 (18,8)	18,73±6,62		
3. sınıf	39 (13,3)	18,10±6,61		
4. sınıf	117 (40,8)	16,88±6,53		
Yaşadıkları yer				
Köy	62 (21,6)	17,84±6,64	KW=7,34	0,19
Kasaba	5 (1,7)	20,57±6,60		
İlçe	95 (33,1)	16,91±6,03		
İl merkezi	122 (42,5)	18,13±6,69		
Diğer	3 (1)	22,00±12,72		
İnternet erişimine ulaşma durumu				
Her zaman	99 (34,5)	17,44±6,21	KW=3,04	0,55
Çoğu zaman	120 (41,8)	17,32±6,80		
Bazen	46 (16)	19,15±6,23		
Nadiren	18 (6,3)	17,68±6,99		
Hiçbir zaman	4 (1,4)	19,00±8,88		
Koronavirüs (COVID-19) sürecinde yakınlarında COVID-19 tanısı/şüphesi olma durumu				
Evet	220 (69,55)	18,15±6,68	t=1,32	0,18
Hayır	67 (30,45)	17,10±6,16		
COVID-19 nedeniyle bir yakınınızı kaybettiniz mi?				
Evet	31 (14,09)	19,10±7,12	U=-1,41	0,15
Hayır	189 (85,91)	17,44±6,53		
COVID-19 sürecinden öğrenme süreçlerinizin etkilendiğini düşünüyor musunuz?				
Evet	271 (94,42)	17,86±6,47	U=-2,67	0,007**
Hayır	16 (5,58)	13,21±4,75		
COVID-19 sürecinde ders çalışma durumunuzun etkilendiğini düşünüyor musunuz?				
Evet	262 (91,3)	17,91±6,39	U=-2,46	0,014**
Hayır	25 (8,7)	14,90±7,38		
COVID-19 sürecinde kendi öğrenme gereksinimlerinizi karşıladığınızı düşünüyor musunuz?				
Evet	82 (28,6)	16,94±5,78	U=-1,07	0,28
Hayır	205 (71,4)	17,86±6,73		

SS: Standart sapma; t: t-testi; KW: Kruskal-Wallis; F: Varyans analiz; U: Mann-Whitney U test; **p<0,05.

“Ders çalışma düzenim sekteye uğradı, kendimi ve zamanımı yönetemiyorum”. (1, K)

1.2. Tema: Uzaktan eğitimin mesleki yeterliliğe olumsuz etkisi

Son sınıf öğrencilerinden bazıları, uzaktan eğitimden dolayı gelecekte meslek yaşantıları için kaygılandıklarını vurguladı.

“...bir hemşire olarak göreve başlarken ekip tarafından eksik görülebilme korkum var. Klinik uygulama eksikliğimiz hastalarımıza vereceğimiz bakıma nasıl yansiyacak diye düşünüyorum”. (4, K)

“...gelecekte meslekle ilgili korkularım ve bu duruma nasıl adapte olacağıma dair endişem arttı”. (4, K)

TABLO 2: Öğrencilerin öğrenme COVID-19 korku düzeyleri ve ders çalışma yaklaşımları arasındaki ilişkinin incelenmesi (n=287).

	$\bar{X} \pm SS$ (Minimum-Maksimum)	Test değeri	p değeri
COVID-19 korkusu	17,82±6,52 (7-35)		
Yüzeysel yaklaşım	9,41±3,01 (4-19)	r=0,08	0,16
Derinlemesine yaklaşım	40,63±5,14 (24-50)	r=0,08	0,186
Stratejik yaklaşım	14,20 ±2,96 (10-20)	r=0,18	0,003**

SS: Standart sapma; r: Pearson korelasyon; **p<0,05.

TABLO 3: Hemşirelik öğrencilerinin verdikleri yanıtlara göre belirlenen ana tema ve alt temalar.

1. Ana Tema: Hemşirelik Eğitimi: Fiziksel Olarak Uzak Sanal Olarak Yakın
Alt temalar:
1.1. Uzaktan hemşirelik eğitimine yönelik olumsuz deneyimler
1.2. Uzaktan eğitim mesleki yeterliliğe olumsuz etkisi
1.3. Uzaktan eğitimde yaşanan teknik aksaklıklar
1.4. Uzaktan eğitimin sağlık üzerine olumsuz etkileri
1.5. Uzaktan eğitimin öğrenmeye olumlu etkileri
2. Ana Tema: Klinik Uygulamadan Uzak Kalmak
Alt temalar:
2.1. Klinik uygulama yapılamamasına yönelik olumsuz deneyimler
2.2. Klinik uygulamaya çıkmamanın sağladığı avantajlar
3. Ana Tema: Koronavirüs Kâbusu
Alt temalar:
3.1. COVID-19'un yaşattığı olumsuz duygular
3.2. COVID-19 stresinin ders çalışmaya olumsuz etkileri

“Klinik uygulama olmadan bu mesleği yapmak imkansız. Bu bizde gelecek kaygısı oluşturuyor... İlerde bakım vereceğim insanlara zarar vermektense daha çok korkar oldum”. (3, K)

1.3. Tema: Uzaktan eğitimde yaşanan teknik aksaklıklar
Öğrencilerin bir kısmı da uzaktan eğitim sürecinde yaşanan aksaklıkların öğrenmelerini olumsuz etkilediğini belirtti.

“Teknik sorunlar yüzünden motivasyonum ve öğrenme isteğim çok azaldı”. (1, K)

“...Köyde internet alt yapısı yok. Uzaktan eğitime katılma ve araştırma yapma konusunda ciddi sıkıntılar yaşadım. Telefonla bağlandığım internet yetersizdi, katılabildiğim dersler kesik kesik ve anlaşılmaz oluyordu”. (2, E)

“Herkesin evde ayrı bir odası yok, bilgisayarı yok. Her öğrenci teknolojiyi sevmiyor. İnternet erişimi sorunlardan dolayı verimli geçmedi”. (3, K)

1.4. Tema: Uzaktan eğitimin sağlık üzerine olumsuz etkileri
Bazı öğrenciler, uzaktan eğitim yönteminin kendi sağlıklarını olumsuz etkilediğine değindi.

“Uzaktan eğitimin sağlığımız açısından faydası yok. Saatlerce bilgisayar ekranına bakıyoruz, ödevler yapıyoruz. Aktivitelerimizi yerine getiremiyoruz, baş ağrısı, gözlerde ağrı ve kaşınma gibi şikayetlerimiz oluyor. Sağlıklı bir hayat için kişilere verdiğimiz eğitimi kendimiz uygulayamıyoruz”. (2, E)

“Uzaktan eğitimde bilgisayar başında çok kaldığım için başım ağrıyor ve anlatılanları anlamıyorum”. (3, K)

1.5. Tema: Uzaktan eğitimin öğrenmeye olumlu etkileri
Bazı öğrenciler uzaktan eğitimin öğrenmelerine olumlu yansıdığını söylediler.

“Birebir ders işlemek ve daha fazla bilgi almak için uygun bir ortam”. (1, E)

“Online eğitimin teorik kısmının örgün eğitimden daha verimli geçtiğini söyleyebilirim, bunun nedeni küçük gruplara ayrılması ve herkesin derse aktif katılım sağlamasıdır”. (3, K)

“Öğrenmem araştırma yapmamı gerektirdiği için daha fazla zaman harcadım ama daha kalıcı oldu”. (2, K)

“Kesinlikle olumsuz düşünmüyorum hatta daha çok avantaj diyebiliriz, hocalarımız çok ilgiliydiler, her hafta ödevlerimiz, araştırmalarımız ve makale okumalarımız oluyordu. Normal süreçte bu kadar araştırma yapıp kendimi geliştireceğimi düşünmüyordum”. (3, E)

2. Ana Tema: Klinik Uygulamadan Uzak Kalmak

2.1. Tema: Klinik uygulama yapılamamasına yönelik olumsuz deneyimler

Hemşirelik öğrencileri uygulama yapamadıkları için hemşire gibi hissedemediklerini, kendilerini öğrendikleri teorik bilgiden uzak hissettiklerini, öğrenme zorluğu yaşadıklarını, öğrendikleri bilgileri unuttuklarını ve bilginin kalıcı olmadığını vurguladı.

“Klinik ortam her zaman hemşire olduğumu hissettirmiştir ve öğrenmemi hızlandırmıştır. Ama şimdi öyle değil”. (3, K)

“Hastanede uygulama yapamadığımız için öğrendiğimiz teorik bilgiden uzak hissediyorum kendimi...” (4, K)

“Öğrenmemde kopukluk oluştu, stajlarımız olmadığı için bilgi ve beceri geliştiremedim” (2, K)

“COVID-19 darbesiyle klinikten aniden uzaklaşmak, uygulamanın ve becerilerimizin aksamasına neden oldu. Bu durum sorun olabilir”. (4, K)

“Teorik bilginin pratikte kullanılarak pekiştirilmesi çok değerliydi. Ama olmadı”. (3, K)

1. sınıfta olan bazı hemşirelik öğrencileri henüz klinik uygulama deneyimleri olmadığı için uygulama yapmamanın eğitimlerini pek etkilemediğini belirtirken, bazıları da üst sınıflardaki arkadaşlarının deneyimlerine dayalı uygulamanın olumsuz etkilendiğini belirttiler.

“Bir yandan bulaş riski olduğu için doğru bir seçim ancak gelecek yıl klinikte olmayı çok isterdim”. (1, K)

“Bu sene klinik uygulamam yok, arkadaşlarımdan duyduğum uygulama yapamadıkları için öğrendiklerini kolay unutuyorlar çünkü pratik yapamıyorlar”. (1, K)

2.2. Tema: Klinik uygulama yapılmamasının avantajları

Bazı öğrenciler klinik uygulama eğitimi önemli olmasına rağmen pandemi sürecinde uzaktan eğitime geçilmesini sağlıkları açısından yararlı bulduklarını aşağıdaki ifadelerle belirttiler.

“Klinik uygulama kendimizi geliştirmek açısından çok önemliydi, olmaması olumsuz etkiledi fakat pandemide uygulama yapılmaması güvenliğimiz açısından doğru bir karardı”. (3, E)

“Klinik uygulama tabii ki olmazsa olmazlardan ve öğrenmeyi pekiştiren bir eğitim fakat pandemide uygulama düşüncesi kaygı düzeyimi daha da arttırıyor, olmaması iyi oldu”. (3, K)

“Hastalanmaktansa, o kadar toplu taşımayı kullanmaktansa eğitimin evden olması daha sağlıklı ve yararlı oldu”. (2, K)

3. Ana Tema: Koronavirüs Kâbusu

3.1. Tema: COVID 19'un yaşattığı olumsuz duygular

Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu koronavirüsle birlikte yaşamının kendilerini çok olumsuz etkilediğini belirtti.

“Evde camın arkasında gökyüzüne bakmaya çalışan kuş gibi, meğer özgürlük ne güzel şeymiş”. (3, E)

“En verimli en güzel yıllarımda eve hapis bir şekilde yaşamaya çalışıyorum ve bunu korkarak yapıyorum”. (1, K)

“Anneannemi kaybedince anneme bile sarılmamak çok kötüydü”. (2, K)

“Stresli, yorgun, bitkin, depresif ve uykusuz, bir nevi cansız hissediyorum”. (2, K)

“Kötü, her şeyi olumsuz düşünen, kapana kısılmış veya köşeye sıkışmış gibi, kısıtlı, izole ve yalnız hissettim”. (3, K)

“Çok dikkat ediyorum, sürekli ellerimi yıkamaktan tahriş oldular, dışarıdayken her tarafımda Covid’li varmış gibi hissediyorum. Sürekli tetikteyim, ateşim var mı yok mu diye hep ölçüyorum”. (3, K)

3.2. COVID stresinin ders çalışmaya olumsuz etkileri

Bazı öğrenciler COVID-19 stresi nedeniyle ders çalışmalarının olumsuz etkilendiğini belirtti.

“Yüksek stres seviyesi sebebiyle derslerime yeterince odaklanamıyorum, kendimi yorgun ve mutsuz hissediyorum”. (2, K)

“Derslere tam katılım sağlayamadım. Belirsizlik, ders çalışmamı ve ruh sağlığımı etkiledi”. (3, E)

“Dikkatimi veremiyorum, ailemin ve kendi sağlığım hakkında tedirginim”. (3, K)

TARTIŞMA

Hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 korkusu ile ders çalışma ve öğrenme yaklaşımlarının incelendiği bu çalışmada öğrencilerin COVID-19 Korkusu Ölçek puanı 17,82±6,52’dir. Benzer şekilde Tekir’in çalışmasında, hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 korkusu puan ortalaması 18,48±6,87 olarak belirlenmiştir.¹⁷ Ülkemizde yapılan başka bir araştırma (n=234), hemşirelik öğrencilerinde COVID-19 kaygı

ve korkusunun yüksek olduğunu göstermektedir.¹⁸ Vaka sayılarının ve COVID-19 mortalitesinin yüksek olması ve bu durumun medyada çok fazla yer alması, koronavirüs korkusu oluşturmaktadır.^{1,2} Literatüre göre hemşirelik öğrencilerindeki koronavirüs korkusu yüksek düzeydedir.⁶⁻⁸ Ayrıca pandeminin sürmesi, olumsuz etkilerinin sürekliliğini sağlamaktadır.³ Çalışmanın yapıldığı dönem, pandeminin henüz aktif olduğu hasta sayılarının yüksek olduğu bir dönem olduğundan öğrencilerin korku düzeyinin orta ve yüksek düzeyde olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada, öğrencilerin sosyodemografik özelliklere ve belirli değişkenlere göre COVID-19 korkusu puanları incelendiğinde cinsiyete göre fark bulunduğu ($t=3,08$; $p=0,002$), kadın öğrencilerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırmanın nitel verileri de kadın öğrencilerin hastalık sürecinden daha fazla etkilendiğini; öğrencilerin yaşadıkları duygu durumlarını stresli, depresif, yorgun, uykusuz şeklinde tanımladıkları, kendilerini cansız, hapsolmuş, kapana kısılmış gibi hissettikleri ve kendilerine hastalık bulaşacak kaygısını yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde diğer çalışmalarda da kadın öğrencilerin COVID-19 korkusu ve anksiyete düzeyinin yüksek olduğu belirlenmiştir.^{7,17,18} Bu sonuçta hastalık sürecinin travmatik etkilerinin kadın cinsiyetinde daha yoğun yaşanması olabileceği gibi psikolojik şikâyetlerin kadınlarda daha fazla olması ve kadınların korkularını daha rahat ifade edebilmelerinden de kaynaklanabilir.^{19,20}

Ders çalışma ile ilgili öğrencilerin %94,42'si öğrenme süreçlerinin; %91,3'ü ders çalışma durumlarının etkilendiğini düşünmektedir. Öte yandan öğrencilerin yalnızca %42,5'i il merkezinde ikamet etmekte ve %34,5'inin her zaman internet erişimi bulunmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin ders çalışma durumlarının etkilenmesinde ev ortamı ve internet ile ilişkili problemlerin etkili olabileceği düşünülmektedir. Çalışmaya katılan öğrencilerin %71,4'ü öğrenme gereksinimlerinin karşılanmadığını belirtmektedir. Bu durumun, COVID-19 sürecinde hemşirelik eğitiminde klinik uygulamanın olmaması nedeniyle öğrencilerin teorik ve pratik bilgiyi öğrenmede güçlük yaşamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim bu araştırmadaki nitel bulgular da nicel veriler

ile paralellik göstermektedir. Öğrencilerin bazıları için yüz yüze eğitimin daha etkili olduğu, uzaktan eğitimle öğrenme motivasyonlarının azaldığı, derslere odaklanamadıkları ve kendi sağlıklarının olumsuz etkilendiği ortaya çıkmıştır. Bazı öğrencilerin uzaktan eğitimde yaşadığı teknik aksaklıklar, öğrenmelerinin olumsuz etkilenmesini pekiştirmiştir. Öğrencilerin bir kısmı, klinik uygulama yapamadıkları için yeterince öğrenemediklerini, bilgi ve becerilerinin gelişmediğini belirtmiş, bir öğrenci bu durumun ilerde sorun yaratabileceğini vurgulamıştır. Özellikle de son sınıftaki öğrenciler mesleki kaygılarını dile getirmiştir. Literatürde yapılan araştırmalar, COVID-19 salgını sırasında öğrencilerin öğrenme durumlarının etkilendiğini ortaya koymuştur. Kore'de hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 pandemisi sırasında öğrenme akışlarını etkileyen faktörlerin incelendiği bir araştırmada, öğrenme akışı üzerinde en büyük etkiye sahip değişkenin kendi kendine öğrenme yeteneği olduğunu, bunu öğrenme motivasyonu ve klinik uygulamanın izlediğini ortaya koymuştur.¹⁰ Hemşirelik lisans öğrencilerinin COVID-19 salgını sırasında çevrim içi öğrenmeyi stresli (%44,4) ve çok stresli (%47,2) buldukları; çevrim içi öğrenmeden memnuniyetlerinin düşük (%37) ve orta düzeyde (%46,3) olduğu belirtilmiştir.¹² Pandeminin aniden ortaya çıkışıyla eğitim yöntemindeki acil değişim öğrencileri olumsuz etkileyerek kaygı düzeylerini artırmış ve motivasyonlarını azaltarak yeni eğitim yöntemine uyum sağlamalarını güçleştirmiştir. Bu durum öğrenmeyi azaltmış olabilir.^{21,22} Kalitatif veriler de bunu desteklemektedir. Bununla birlikte bazı kalitatif sonuçlarda uzaktan eğitimin öğrencilerin bazılarında öğrenmeyi olumlu etkilediği görülmüştür. Öğrenciler başlangıçta zorluk yaşasalar da bireysel öğrenme gereksinimlerini yeterince karşılayabildiklerini, daha fazla araştırma yaptıklarını, öğrenmelerinin arttığını, internette çeşitli eğitim materyallerine ulaşabildiklerini, çevrim içi ders sırasında soru sorabildiklerini ve derse aktif katılabildiklerini belirtmiştir. Yapılan çalışmalarda, öğrencilerin bazıları benzer görüşlere sahiptir.^{21,23} Diğer yandan bu araştırmadaki bazı öğrenciler Ertuğrul ve Tekinyıldız'ın çalışmasında olduğu gibi pandemi nedeniyle uzaktan eğitime geçilmesinin doğru bir karar olduğunu belirtmişlerdir.²⁴

Salgın, hemşirelik eğitiminde uygulamanın yapılmaması ve eğitimin sadece teorik ders olarak yürütülmesi nedeniyle en fazla klinik eğitimi olumsuz etkilemiştir. Daha önce klinik deneyimi olan öğrenciler, bu süreçte uygulama yapmadıkları için kendilerini hemşire gibi hissedemediklerini belirtmiştir. Birinci sınıf öğrencileri henüz klinik uygulamayı deneyimlemediklerini ve kliniğin önemini akranlarının deneyimlerinden öğrendiklerini açıklamışlardır. Klinik uygulama ortamları öğrencilerin profesyonel kimlik kazanmalarında önemli basamak oluşturur. Öğrenci hemşirenin; klinikte üniforma giymesi, hasta bakım ilkelerini uygulaması ve ekibin bir parçası olması onun profesyonelleşmesinde öncüdür.²⁵ Bu çalışmada ayrıca klinik uygulama olmadan teorik bilginin öğrenilmesinde zorluk yaşandığına ve yeterince benimsenemediğine, öğrenilen bilginin kalıcı olmadığına değinilmiştir. Bu bulguyu Keskin Kızıltepe ve Kurtgöz'ün çalışma sonucu desteklemektedir.²¹ Başka bir çalışmada uygulama yapılmaması hemşirelik öğrencilerinin öğrenme motivasyonunu azaltmıştır.²²

Hemşirelik öğrencilerinin bazıları uzaktan eğitimdeki teknik aksaklıklara bağlı öğrenme süreçlerinin olumsuz etkilendiğine dikkat çekmiştir. Özellikle de olanakları kısıtlı olan öğrencilerin uzaktan eğitimden daha çok olumsuz etkilendiği ortaya çıkmıştır. Uzaktan eğitim sistemindeki yapılanmanın yüz yüze eğitimdeki düzenden farklı olması ve öğrencilerin ev ortamında dersleri takip etmede zorluk yaşamaları, onların öğrenme hedeflerine ulaşamamalarına yol açmıştır. Literatürdeki araştırmalar, bu çalışmayla benzer sonuçları ortaya koymaktadır. Ülkemizde yapılan çalışmada, hemşirelik 1. sınıf öğrencilerinin evdeki kısıtlamalar nedeniyle zamanı iyi yönetememe, telefon, internet ve bilgisayarda çok fazla zaman geçirme gibi olumsuz başa çıkma yöntemlerine sahip oldukları bulunmuştur.¹¹ Fenomenolojik bir çalışmada, hemşirelik öğrencilerinin pandemi sürecinde uzaktan eğitim altyapısı, sınırlı kaynaklar, eş zamansız eğitim, iletişim, akademik ödevler ve sınavlarla ilgili problemler yaşadıkları belirtilmiştir.²⁶ Singapur'da bir çalışmada birçok hemşirelik öğrencisi, örgün eğitime ara verilmesi ve evde öğrenmenin başlamasıyla ev tabanlı öğrenmeyi izleyen teknolojik zorluklarla karşılaştıklarını, bu sorunlar

çözülemediğinde kaygı yarattığını belirtmiştir.²⁷ Diğer bir çalışmada COVID-19 sırasında hemşirelik öğrencilerinin sanal derslerin başlangıcında hazırlık eksikliği, yeni öğrenme ortamına uyum sağlama, çevrim içi öğrenirken konsantrasyonda güçlük gibi problemler yaşadığı saptanmıştır.¹⁰ Yapılan bir kalitatif çalışmada, e-öğrenmenin hemşirelik öğrencilerinin sınıf arkadaşlarıyla etkileşimleri azaltma, yüzeysel öğrenme, donanım sorunları, aile üyelerinin öğrenci rolüne ilişkin algıları, ev işlerinin e-öğrenmeyle karışması, sınavlarda ve ödevlerde kopya çekme, klinikten uzaklaşma gibi dezavantajları olduğu belirtilmiştir.²⁸ Literatürde de vurgulandığı gibi bu çalışmada şehir merkezinden uzakta yaşayan, internet bağlantısı ve bilgisayarı olmayan öğrenciler uzaktan eğitimde çeşitli zorluklar yaşamışlardır.²¹

Katılımcılardan bazıları uzaktan eğitimin sağlıklarını olumsuz etkilediğini vurguladı. Uzaktan eğitimle birlikte daha az hareket eden genç kuşaklar, uzun saatler bilgisayar ekranlarına kilitlenmek durumunda kalmışlardır. Bu durum ruhsal sıkıntılara; baş ağrısı, gözlerde yanma ve kaşınma gibi semptomların yaşanmasını sağlamıştır. Hareketin azaldığı bir yaşama geçiş, ruhsal ve fiziksel sıkıntıları getirmiştir. Bir çalışmada, üniversite öğrencilerinin pandemi sürecindeki fiziksel aktivitelerinin çok düşük olduğu belirtilmiştir.²⁹ Bir diğerinde öğrencilerin pandemi ekran karşısında oturmaktan tembelleştiği, spor yapmadığı, hâlsizleşerek ders çalışmadığı belirlenmiştir.²³

Bu çalışmada, COVID-19 nedeniyle öğrenmelerinin ve ders çalışmalarının etkilendiğini düşünen öğrencilerin COVID-19 korkusu puan ortalamalarının, düşünmeyenlere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu ve COVID-19 korkusuyla stratejik öğrenme yaklaşımı arasında bir ilişki olduğu, ayrıca hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 korkusunun öğrenme süreçlerini etkilediği saptanmıştır (Tablo 1, Tablo 2). Literatürde bu çalışmaya benzer bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak COVID-19 korkusunun hemşirelik öğrencilerinin öğrenmelerini olumsuz etkilediği vurgulanmıştır.³⁰ Bireyler kendilerini tehdit altında hissettiklerinde bu durumdan korku duymaları olağandır. Korku yaşayan bireylerde öğrenmenin azaldığı, odaklanmakta güçlük yaşadıkları ve dikkatlerini yeterince veremedikleri bilinmektedir. Bu tehdidin

uzun sürmesi ve hâlen devam etmesi de korkunun pekişmesini sağlayarak, hemşirelik öğrencilerinin öğrenme süreçlerini olumsuz etkilemiştir.

Bu araştırmada öğrencilerin çoğu, koronavirüsle birlikte yaşamının kendi yaşamlarına olan etkileri nedeniyle olumsuz duygular yaşadıklarını belirtti. Birkaç öğrenci pandeminin özgürlüklerini kısıtlamasını metaforik olarak “evde olmak, en verimli ve en güzel yıllarında hapiste olmak” ve “camın arkasında gökyüzüne bakmaya çalışan bir kuş gibi” diye tanımladı. Benzer şekilde literatürde pandeminin öğrenciler üzerinde ruhsal sıkıntılar yarattığı vurgulanmıştır.^{31,32} Ayrıca öğrencilerin bir kısmının pandemide birtakım davranışsal değişiklikler yaşadıkları, kendilerinin veya çevresindekilerin COVID olduklarından şüphelendikleri, sık sık vücut ısılarını ölçtükleri ve sürekli el yıkadıkları ortaya çıktı. Bu durumun temelinde hastalığa yakalanma endişesi yatmaktadır.^{32,33} Ülkemizde yapılan bir çalışmada da hemşirelik öğrencilerinin salgın sürecindeki sağlık kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, virüs bulaşma ve ölüm korkusu yaşadıkları bulunmuştur.³¹ Diğer yandan pandemiyle birlikte insanların çoğu el yıkama sıklığını artırmıştır. COVID-19’un yarattığı kaygı sonucunda kendini ve çevresini koruma güdüsüyle bu tür davranışlar gelişebilir.^{32,33}

SONUÇ

Bu araştırmada, hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs korku düzeyinin yüksek olduğu saptanmıştır. Klinik uygulamaya ara verilmesi hemşirelik eğitimini, öğrencilerin ders çalışma ve öğrenme durumlarını olumsuz etkilemiştir. Var olan eğitim müfredatı uygulanırken öğrencilerin koronavirüs korkusunu azaltacak girişimlerin (öğrencileri koronavirüs ve alacakları önlemler konusunda bilgilendirme, hasta-

lık sürecini yaşayan öğrencilerin eğitim olanaklarının sürdürülebilir olmasını sağlama, korku düzeyi yüksek olanların psikolojik destek almasını sağlama vb.) uygulanması ve pandemi nedeniyle ara verilen klinik uygulamanın COVID-19 önlemleri alınarak gerçekleştirilmesi, öğrencilerin öğrenme açığı yaşadığı konuların belirlenerek eksikleri kapatacak düzenlemelerin (öğrencilerin yararlanabileceği kaynakları yükleme, uzaktan eğitim yoluyla öğrencilerle etkileşimde bulunma, çeşitli senaryolar üzerinden kritik sorular sorma, öğrencileri ilgili webinarlara yönlendirme vb.) yapılması önerilmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirsizlik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Özlem Bilik, Eda Ayten Kankaya; **Tasarım:** Özlem Bilik, Eda Ayten Kankaya; **Denetleme/Danışmanlık:** Özlem Bilik, Eda Ayten Kankaya, Aylin Durmaz Edeer; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Eda Ayten Kankaya; **Analiz ve/veya Yorum:** Özlem Bilik, Eda Ayten Kankaya, Aylin Durmaz Edeer; **Kaynak Taraması:** Özlem Bilik, Eda Ayten Kankaya, Aylin Durmaz Edeer; **Makalenin Yazımı:** Özlem Bilik, Eda Ayten Kankaya, Aylin Durmaz Edeer; **Eleştirel İnceleme:** Özlem Bilik, Eda Ayten Kankaya, Aylin Durmaz Edeer; **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** Özlem Bilik.

KAYNAKLAR

1. Guan WJ, Ni ZY, Hu Y, Liang WH, Ou CQ, He JX, et al; China Medical Treatment Expert Group for Covid-19. Clinical characteristics of coronavirus disease 2019 in China. *N Engl J Med.* 2020;382(18):1708-20. [PubMed] [PMC]
2. Karaca B. Erişkin yaş grubunda COVID-19 klinik bulguları [Clinical findings of the COVID-19 in the adult group]. *J Biotechnol & Strategic Health Res.* 2020;4:85-90. [Crossref]
3. Ornell F, Schuch JB, Sordi AO, Kessler FHP. "Pandemic fear" and COVID-19: mental health burden and strategies. *Braz J Psychiatry.* 2020;42(3):232-5. Erratum in: *Braz J Psychiatry.* 2020;42(3):333. [Crossref] [PubMed] [PMC]
4. Li W, Yang Y, Liu ZH, Zhao YJ, Zhang Q, Zhang L, et al. Progression of mental health services during the COVID-19 outbreak in china. *Int J Biol Sci.* 2020;16(10):1732-8. [Crossref] [PubMed] [PMC]
5. Cao W, Fang Z, Hou G, Han M, Xu X, Dong J, et al. The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Res.* 2020;287:112934. [Crossref] [PubMed] [PMC]

6. Medina Fernández IA, Carre-o Moreno S, Chaparro Díaz L, Gallegos-Torres RM, Medina Fernández JA, Hernández Martínez EK. Fear, stress, and knowledge regarding COVID-19 in nursing students and recent graduates in Mexico. *Invest Educ Enferm.* 2021;39(1):e05. [Crossref] [PubMed] [PMC]
7. Oducado RMF. Gender differences in COVID-19 anxiety syndrome among Filipino nursing students. *Jurnal Keperawatan Global.* 2021;6(1):1-8. [Crossref]
8. Beisland EG, Gjeilo KH, Andersen JR, Bratås O, Bø B, Haraldstad K, et al; LIVSFORSK network. Quality of life and fear of COVID-19 in 2600 baccalaureate nursing students at five universities: a cross-sectional study. *Health Qual Life Outcomes.* 2021;19(1):198. [Crossref] [PubMed] [PMC]
9. Yazici HGN, Ökten Ç. Nursing students' clinical practices during the COVID-19 pandemic: fear of COVID-19 and anxiety levels. *Nurs Forum.* 2022;57(2):298-304. [Crossref] [PubMed]
10. Park J, Seo M. Influencing factors on nursing students' learning flow during the COVID-19 pandemic: a mixed method research. *Asian Nurs Res (Korean Soc Nurs Sci).* 2022;16(1):35-44. [Crossref] [PubMed] [PMC]
11. Türkleş S, Boğahan M, Altundal H, Yaman Z, Yılmaz M. Diaries of nursing students during the COVID-19 pandemic: a qualitative descriptive study. *Int J Environ Res Public Health.* 2021;18(16):8556. [Crossref] [PubMed] [PMC]
12. Oducado RMF, Estoque HV. Online learning in nursing education during the COVID-19 pandemic: stress, satisfaction, and academic performance. *Journal of Nursing Practice.* 2021;4(2):143-53. [Crossref]
13. Ahorsu DK, Lin CY, Imani V, Saffari M, Griffiths MD, Pakpour AH. The fear of COVID-19 scale: development and initial validation. *Int J Ment Health Addict.* 2022;20(3):1537-45. [Crossref] [PubMed] [PMC]
14. Satici B, Gocet-Tekin E, Deniz ME, Satici SA. Adaptation of the fear of COVID-19 Scale: its association with psychological distress and life satisfaction in Turkey. *Int J Ment Health Addict.* 2021;19(6):1980-8. [Crossref] [PubMed] [PMC]
15. Hounsell D, Entwistle N, Anderson C, Bromage A, Day K, Hounsell J, et al. Enhancing teaching-learning environments in undergraduate courses. Final report to the economic and social research council on TLRP project L139251099. 2005;1-20. [Crossref]
16. Topkaya N, Yaka B, Öğretmen T. Öğrenme ve Ders Çalışma Yaklaşımları Envanteri'nin uyarlanması ve ilgili yapılarla ilişkisinin incelenmesi [The Adaptation Study of Learning and Studying Approaches Inventory and the relations with related constructs]. *Eğitim ve Bilim.* 2011;36(159):192-204. [Link]
17. Tekir Ö. The relationship between fear of COVID-19, psychological well-being and life satisfaction in nursing students: a cross-sectional study. *PLoS One.* 2022;17(3):e0264970. [Crossref] [PubMed] [PMC]
18. Kuru Alici N, Ozturk Copur E. Anxiety and fear of COVID-19 among nursing students during the COVID-19 pandemic: a descriptive correlation study. *Perspect Psychiatr Care.* 2022;58(1):141-8. [Crossref] [PubMed] [PMC]
19. Kaya B. Pandeminin ruh sağlığına etkileri [Effects of pandemic on mental health]. *Klinik Psikiyatri Dergisi.* 2020;23(2):123-4. [Link]
20. Ünal E, Atık D, Gözyüceşil E. COVID-19 pandemisi ve kadınlar [COVID-19 pandemic and women]. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2021;4(1):1-8. [Crossref]
21. Keskin Kızıltepe S, Kurtgöz A. Hemşirelik öğrencilerinin covid-19 pandemisi sürecinde aldıkları uzaktan eğitime yönelik tutum ve görüşlerinin belirlenmesi [Determination of nursing students' attitudes and views towards distance learning during the covid-19 pandemic process]. *Journal of International Social Research.* 2020;13(74):558-66. [Crossref]
22. Taş AS, Köktürk Dalcalı BK. Covid-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinde mesleki güdülenme [Motivation of nursing students during the Covid-19 pandemic]. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2021;12(2):418-24. [Crossref]
23. Güzel B. Uluslararası öğrencilerin COVID-19 pandemisi deneyimleri: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi örneği [COVID-19 pandemic experiences of international students: the case of Recep Tayyip Erdoğan University]. *Üniversite Araştırmaları Dergisi.* 2022;5(1):70-83. [Crossref]
24. Ertuğrul B, Tekinyıldız E. Pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri ile COVID-19 fobisi arasındaki ilişkinin belirlenmesi: kesitsel bir çalışma [Determining the relationship between university students' views on distance education and COVID-19 phobia during the pandemic process: a cross-sectional study]. *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci.* 2022;14(1):61-72. [Crossref]
25. Rafiee G, Moattari M, Nikbakht AN, Kojuri J, Mousavinasab M. Problems and challenges of nursing students' clinical evaluation: a qualitative study. *Iran J Nurs Midwifery Res.* 2014;19(1):41-9. [PubMed] [PMC]
26. Yıldırım Keskin A, Molu B. Nursing students' thoughts about distance education in the covid-19 pandemic process: a phenomenological approach. *Journal of Contemporary Medicine.* 2022;12(1):47-53. [Crossref]
27. Hu Y, Ow Yong JQY, Chng MC, Li Z, Goh YS. Exploring undergraduate nursing students' experiences towards home-based learning as pedagogy during the COVID-19 pandemic: a descriptive qualitative exploration. *BMC Nurs.* 2022;21(1):13. [Crossref] [PubMed] [PMC]
28. Salmani N, Bagheri I, Dadgari A. Iranian nursing students experiences regarding the status of e-learning during COVID-19 pandemic. *PLoS One.* 2022;17(2):e0263388. [Crossref] [PubMed] [PMC]
29. Bulguroğlu Hİ, Bulguroğlu M, Özaslan A. Covid-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin fiziksel aktivite, yaşam kalitesi ve depresyon seviyelerinin incelenmesi [Investigation of physical activity, quality of life and depression levels of university students during the Covid-19 pandemic process]. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2021;12(2):306-11. [Crossref]
30. Yılmaz Ş, Büyüköztürk M. Son sınıf hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs salgını sürecinde klinik uygulamalarda yaşadıkları kaygılar. [Anxiety encountered by nursing students in clinical practices during coronavirus outbreak]. *Black Sea Journal of Health Science.* 2021;4(3):257-63. [Crossref]
31. Birimoğlu Okuyan C, Karasu F, Polat F. Covid-19'un hemşirelik öğrencilerinin sağlık kaygısı düzeyleri üzerine etkisi [The effect of Covid-19 on health anxiety levels of nursing students]. *Van Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2020;13(Özel Sayı):45-52. [Link]
32. Karataş Z. COVID-19 pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme [Social impacts of COVID-19 pandemic, change and empowerment]. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi.* 2020;4(1):3-17. [Link]
33. Taylor S. *The Psychology of Pandemics: Preparing for the Next Global Outbreak of Infectious Disease.* 1st ed. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing; 2019.